

MUNI
ARTS

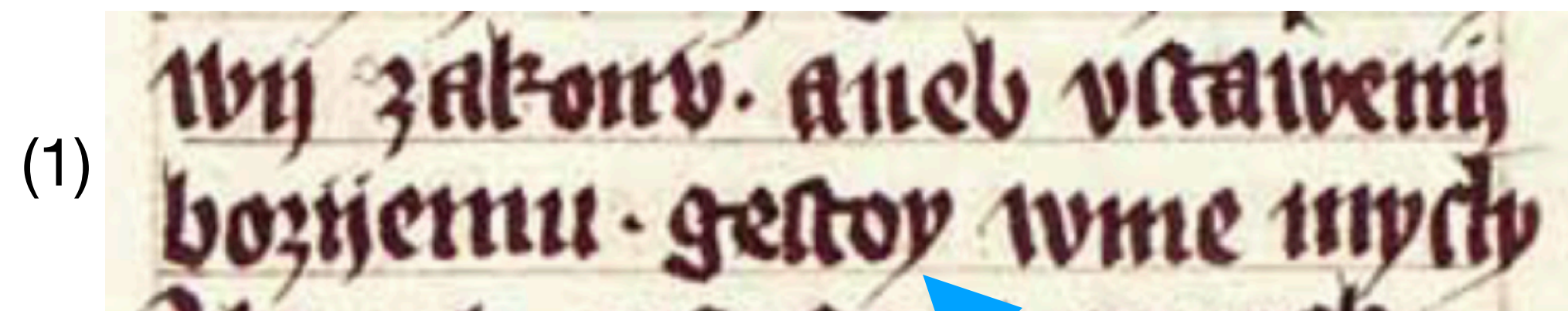
Neslabičné *j* ve staré češtině

Martin Březina – Ústav českého jazyka FF MU

úvod

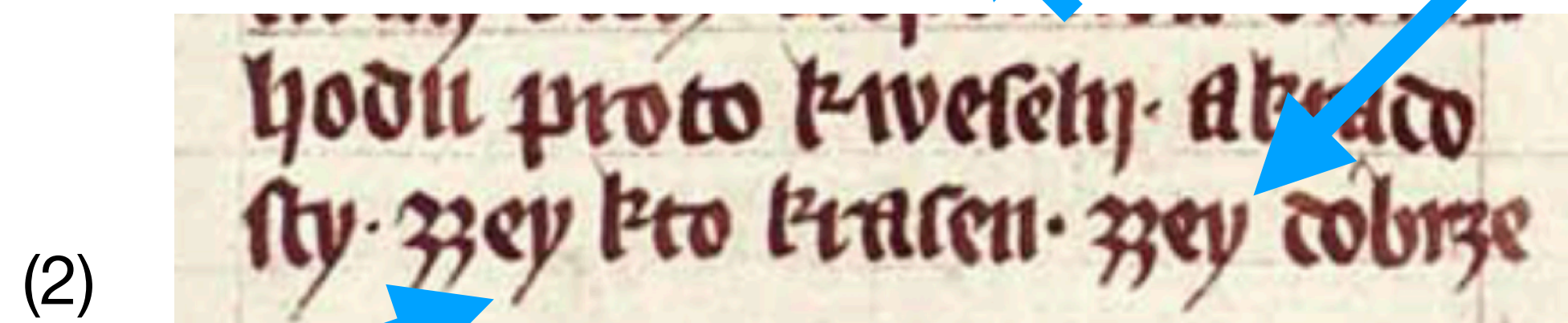
úvod

doklady neslabičného *j*

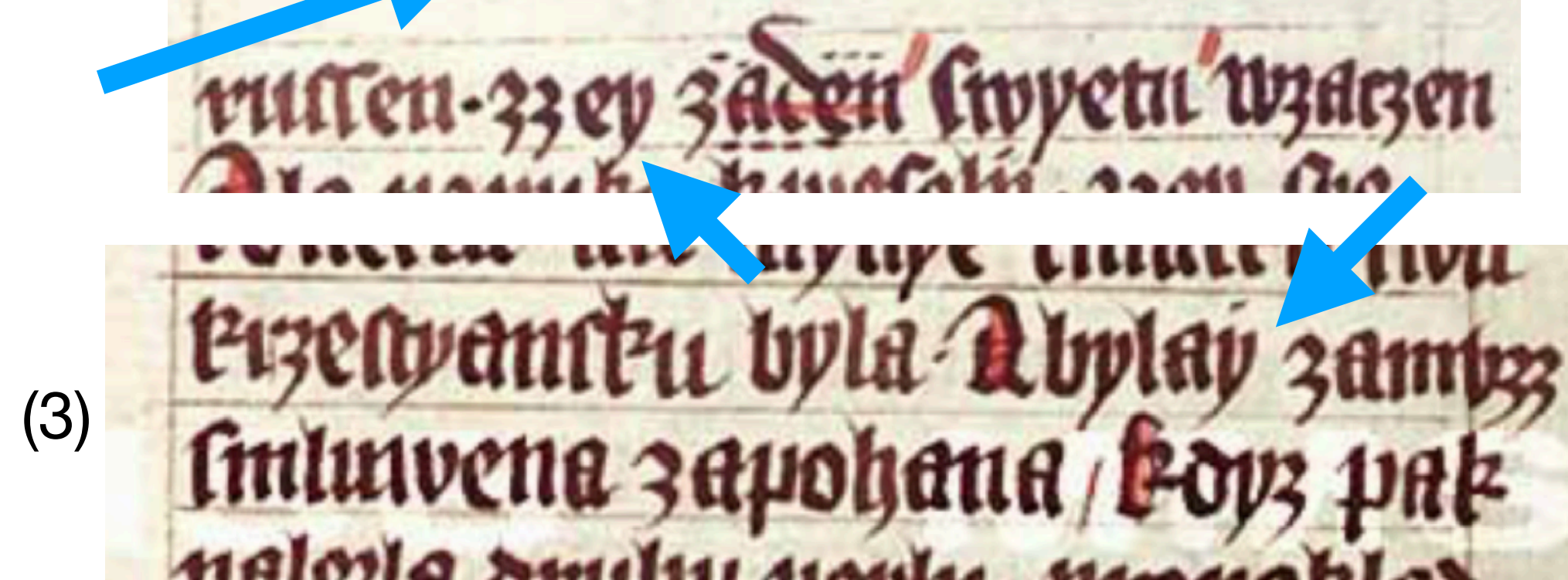
[...] proti]ví zákonu aneb ustavení božiemu, ješto-**j** v mé mysli.

ŠtítSvátA:
57v

[...] hodu proto k veselí a k radosti, že-**j** kto krásen, že-**j** dobře rúšen, že-**j** vzácen světu [...]

ŠtítSvátA:
38r

[...] křesťanskú byla. A byla-**j** za muž smluvena za pohana. Když pak [...]

ŠtítSvátA:
10r

úvod

staročeské sloveso *býti*

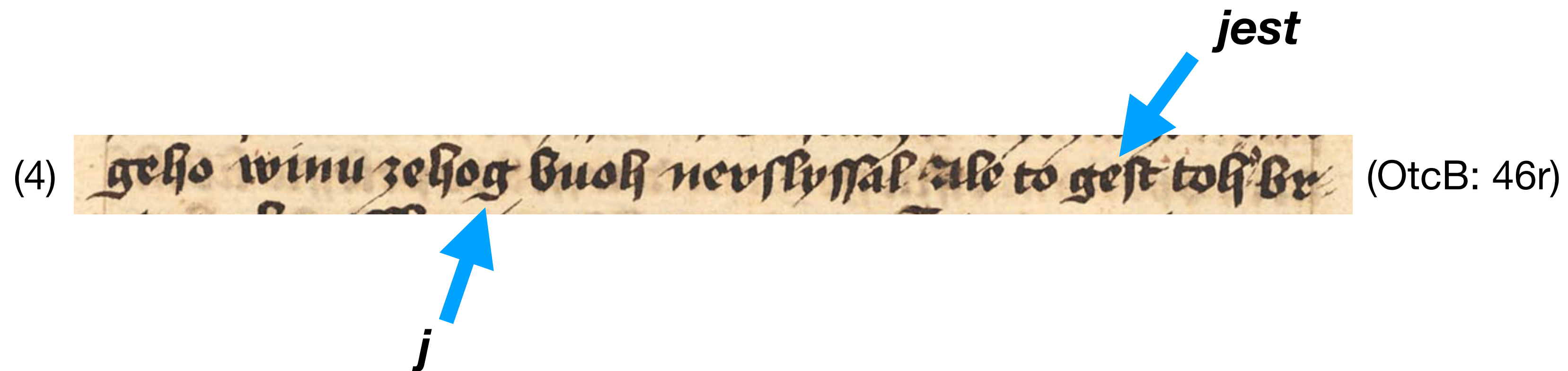
	singulár	plurál
1. os.	<i>(j)sem</i>	<i>(j)sme</i>
2. os.	<i>(j)si / s</i>	<i>(j)ste</i>
3. os.	<i>je(st) / j</i>	<i>(j)sú</i>

- Gebauer ([1898] 1958)
- plnovýznamový/ortotonický výraz — **enklitikon** (— afix?) (Nováková 2018, srov. také Danylenko 2012, Migdalski 2016)

úvod

cíl + metoda

- hodnocení sledovaných forem na **škále enklitičnosti** (Kosek 2011, 2017, Franks — King(ová) 2000, Uhlířová — Kosta — Veselovská 2017)
- afix?

- **deskriptivní popis empirických dat**

úvod

materiální báze

- próza 14. a 15. století
- 2 336 dokladů sledovaných forem slovesa *býti* — 468 dokladů neslabičného *j*
- 3 subkorporusy:

ŠtítSvátA Štítný, Tomáš — *Řeči nedělní a sváteční*, rkp. A (1392)

Korpus14 doklady z textů ze 14. století

Korpus15 doklady z textů z 15. století

výsledky

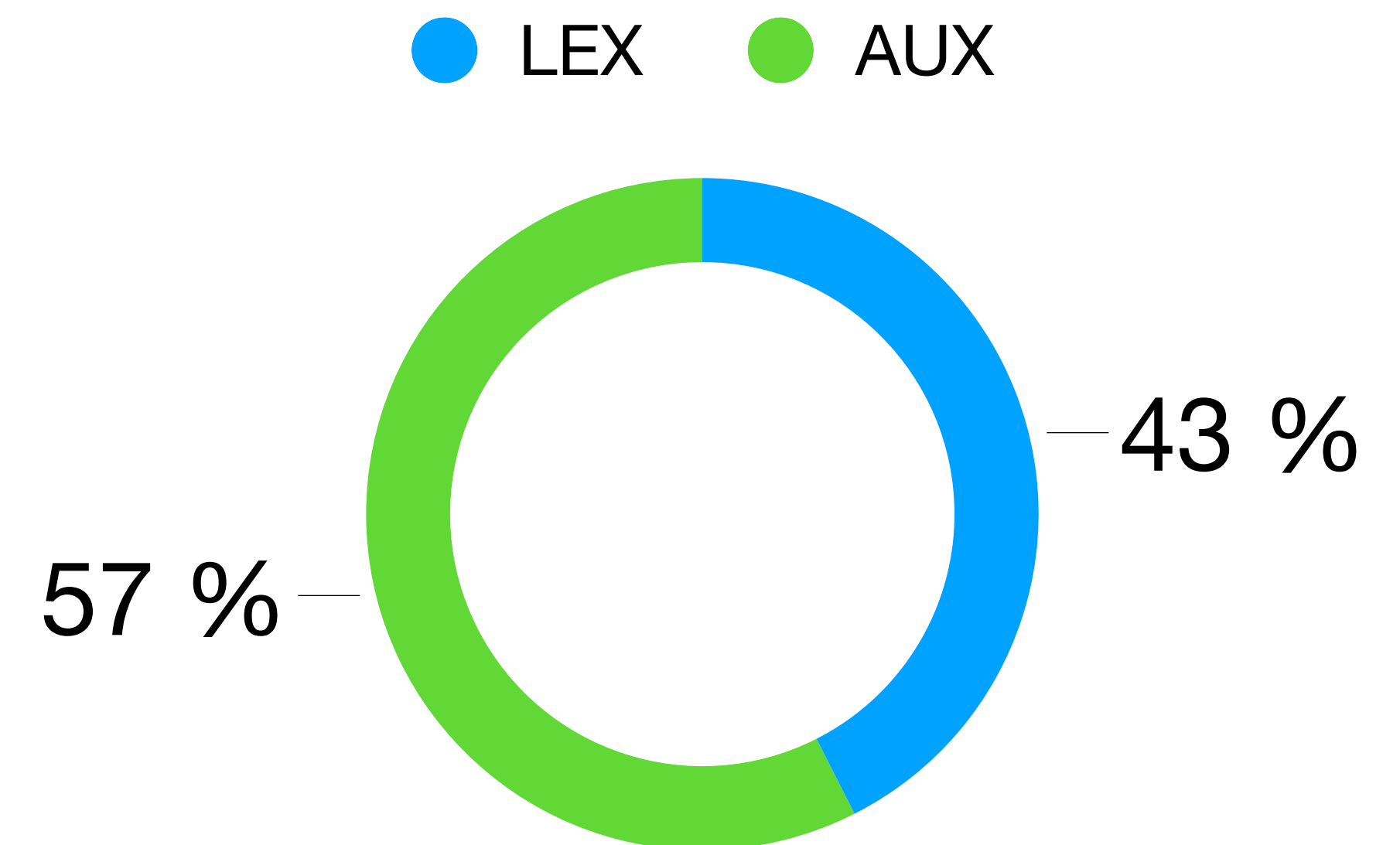
- 1. četnost neslabičného *j***
- 2. rysy enklitičnosti**
- 3. fonologický kontext**

výsledky

1. četnost neslabičného *j*

- lexikální — auxiliární funkce

	LEX		AUX		SUM
ŠtítSvátA	91	(41 %)	129	(59 %)	220
Korpus14	98	(45 %)	120	(55 %)	218
Korpus15	10	(33 %)	20	(67 %)	30
SUM	199	(43 %)	269	(57 %)	468

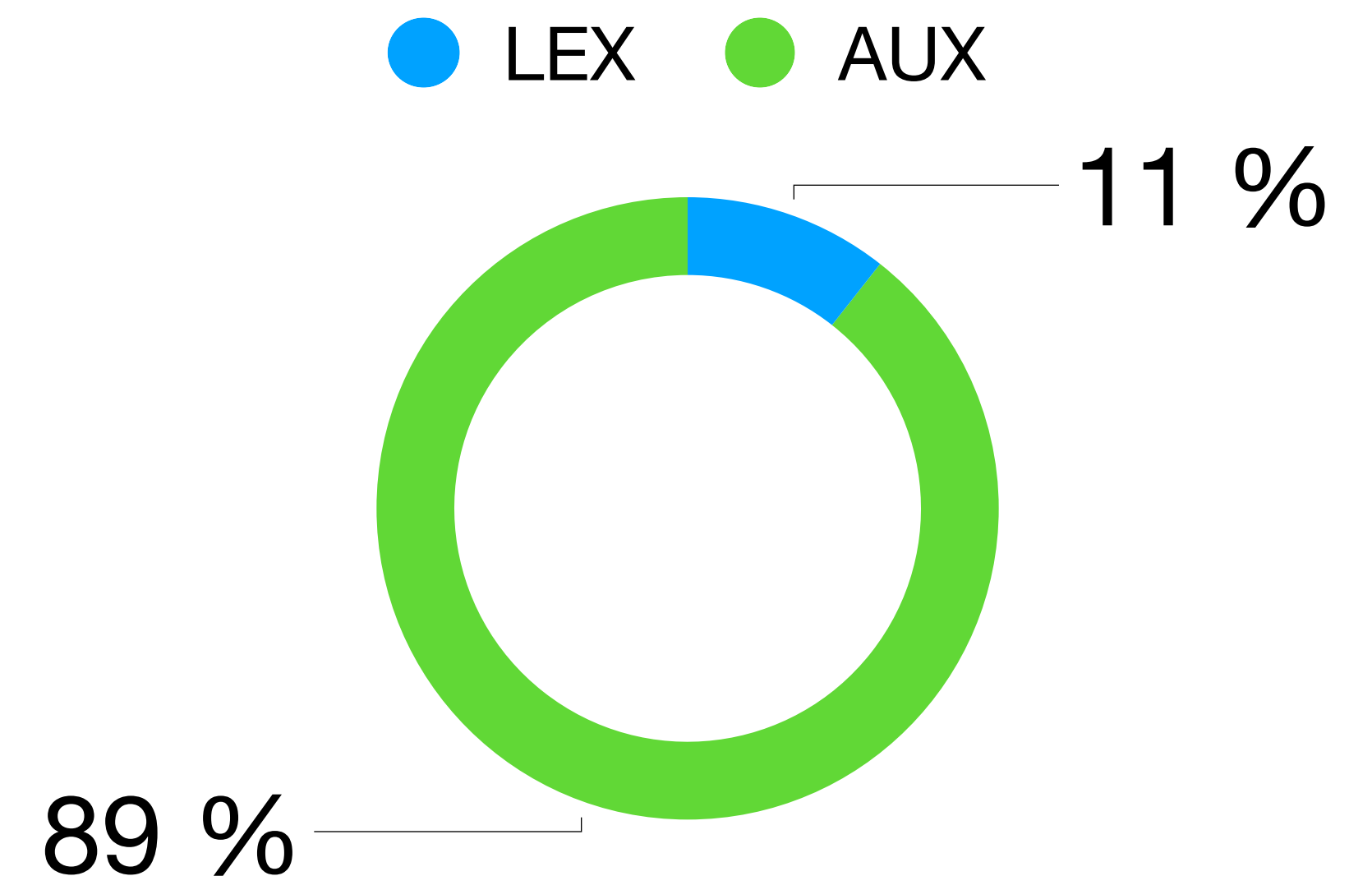

výsledky

1. četnost neslabičného s

- ve srovnání s 2. os. sg. s

	LEX		AUX		SUM
ŠtítSvátA	8	(9 %)	77	(91 %)	85
Korpus14	32	(15 %)	180	(85 %)	212
Korpus15	15	(7 %)	206	(93 %)	221
SUM	55	(11 %)	463	(89 %)	518

výsledky

2. analýza enklitičnosti neslabičného *j*

a. slovosledná charakteristika

b. ďalší (morfo)syntaktická charakteristika

výsledky

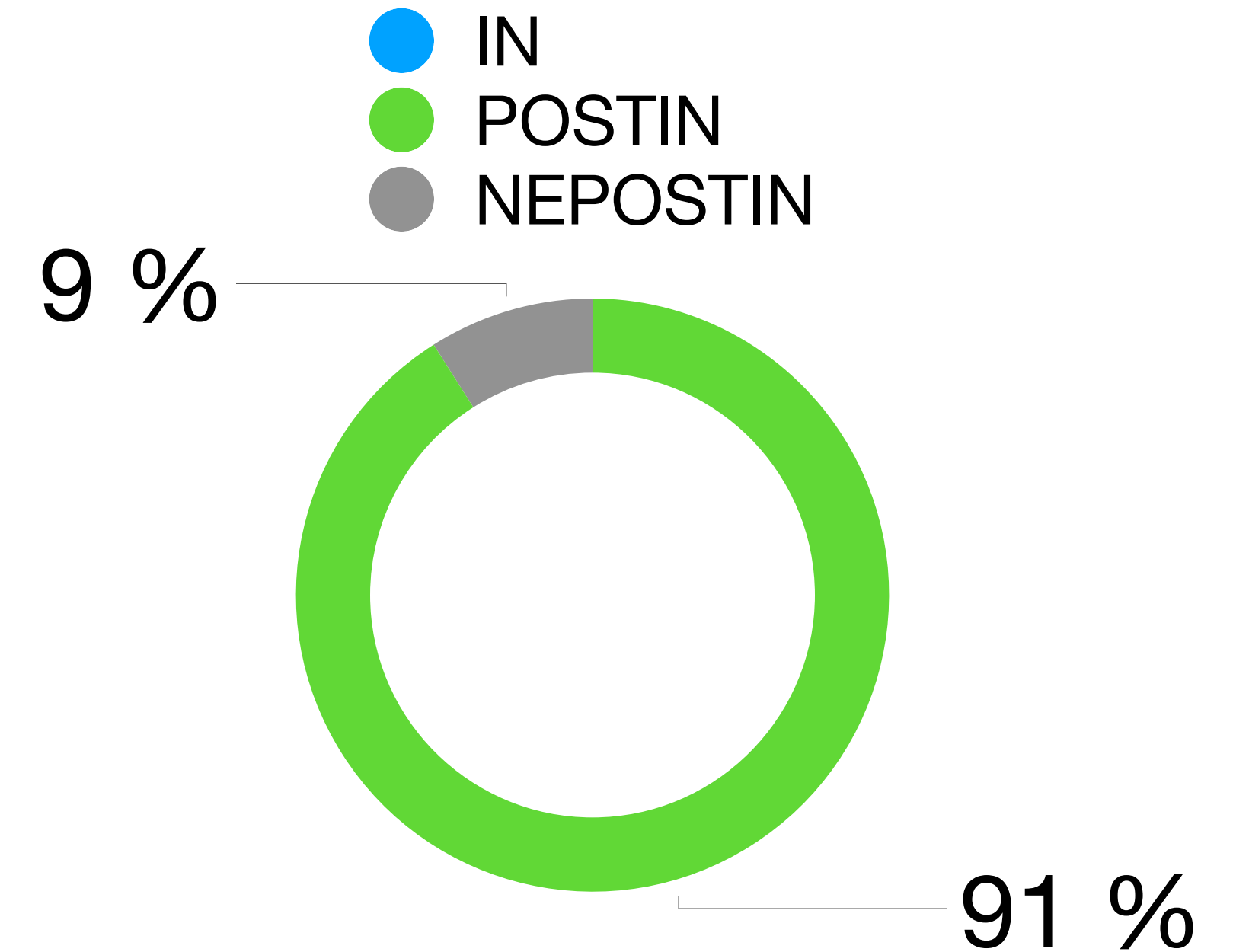
2a. slovosledná charakteristika

absolutní pozice	schematicky	příklad
iniciální (IN)	cl [ ] _i *	(5) Jest jedno dietě sde, ješto [...] (EvKlem: 45r)
postiniciální (POSTIN)	[ ] _i cl [ ]*	(6) Kto je to kdy vidal neb slýchal, že [...] (KristE: 219r)
nepostiniciální (NEPOSTIN)	[ ] _i [ ] _{pi} [ ] _{non-pi} * cl [ ]*	(7) [...] takež sě nám hodí, [ež] _i [dětinstvie jeho] _{pi} spatřilo _{non-pi-j} oko mudrcóv těchto. (ŠtítSvátA: 41r)

výsledky

2a. slovosled

	IN		POSTIN		NEPOSTIN		SUM
ŠtítSvátA	0	0 %	192	87 %	28	13 %	220
Korpus14	0	0 %	204	94 %	14	6 %	218
Korpus15	0	0 %	30	100 %	0	0 %	30
SUM	0	0 %	426	91 %	42	9 %	468

- (8) *Také-j řekl Seneka: [...]* (ŠtítKlem: 45v)
- ✕ (9) *Jsi-li syn buoží, stup nyní s křížě.* (PasMuzA: 202)

výsledky

2b. (morfo)syntaktická charakteristika

kritérium: enklitikon...

	<i>j</i>	<i>s</i>	slabičné formy
nemůže tvořit samostatnou klauzi			LEX
nemůže být prozodickým hostitelem jiného enklitika			LEX
nenásleduje bezprostředně po koordinátorech <i>a, i, ale</i>		1× LEX	LEX, AUXPas
může být druhou manifestací téže formy v jedné klauzi			
má pevnou pozici v enklitické skupině			<i>je(st)</i>

výsledky

2b. enklitická skupina

2. os. sg.		PART	<i>s / (j)si</i>	REFL		PRON		ADV	
3. os. sg.	a.	PART	<i>j</i>	REFL		PRON		ADV	
	b.	PART		REFL	<i>j / je(st)</i>	PRON		ADV	
	c.	PART		REFL		PRON	<i>j / je(st)</i>	ADV	
	d.	PART		REFL		PRON		ADV	<i>jest</i>

výsledky

3. fonologický kontext

j

levý kontext vokály*

pravý kontext bez omezení

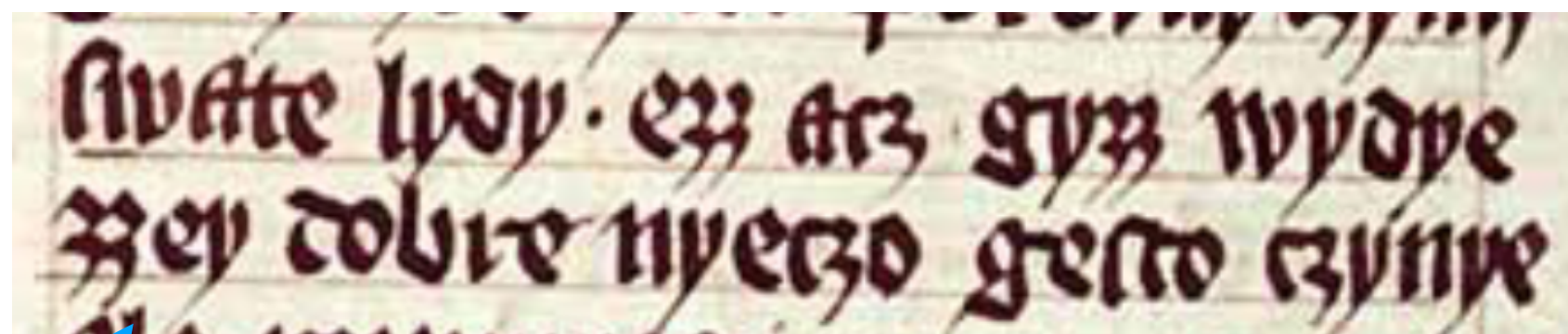
* jediný případ [ž]: (10) [...] *svaté lidi, ež ač již vidie, ež-j dobré něco, ješto činie [...]* (ŠtítSvátA: 59r)

s, (j)si, je(st)

levý kontext bez omezení**

pravý kontext bez omezení

** s nenásleduje po [s]

výsledky

shrnutí

kritérium: enklitikon...		<i>j</i>	<i>s</i>	slabičné formy
slovosled	IN / POSTIN			LEX
	má pevné místo v enklitické skupině			<i>je(st)</i>
morfosyntax	netvoří samostatnou klauzi			LEX
	není hostitelem dalšího enklitika			LEX
	nevyskytuje se po koordinátorech <i>a, i, ale</i>		1× LEX	LEX, AUXPas
	nemusí být jedinou realizací téže formy v klauzi			LEX
fonologie	[fonologické omezení]			

závěr

závěr

neslabičné *j* na škále enklitičnosti

stálé enklitikon			nestálé enklitikon			
<i>j</i> , s	AUXP <i>je(st)</i>	AUXP <i>(j)si</i>	AUXPas <i>je(st)</i>	AUXPas <i>(j)si</i>	lexikální <i>je(st)</i>	lexikální <i>(j)si</i>

- neslabičné *j* jako afix ✕
  - je součástí enklitické skupiny
  - větší tendence do postiniciální pozice, více v nekontaktní pozici (více antepozice)

Prameny

ŠtítSvátA: ŠTÍTNÝ ZE ŠTÍTNÉHO, Tomáš. [1392]. *Řeči nedělní a sváteční, rukopis A* [online]. Ed. Barbora HANZOVÁ. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., oddělení vývoje jazyka. [cit. 20. 6. 2020]. Dostupné na: <https://vokabular.ujc.cas.cz/moduly/edicni/edice/2ac2f439-c3db-4fd1-a373-07707b52fadf/plny-text/s-aparatem/folio/1r>.

Staročeská textová banka [online]. Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., oddělení vývoje jazyka. [cit. 20. 6. 2020]. Verze dat 1.1.15. [cit. 20. 8. 2020]. Dostupné na: <https://vokabular.ujc.cas.cz>.

Online databáze

Manuscriptorium. Evropská digitální knihovna rukopisů [online]. [cit. 16. 10. 2021]. Dostupné na: <http://www.manuscriptorium.com>.

Sekundární literatura

DANYLENKO, Andrii. 2012. *Auxiliary Clitics in Southwest Ukrainian: Questions of Chronology, Areal Distribution, and Grammaticalization*. In: *Journal of Slavic Linguistics* [online], r. 20, č. 1. s. 3–34. [cit. 1. 4. 2020]. Dostupné na: <https://www.jstor.org/stable/24600151>.

FRANKS, Steven a Tracy H. KING(OVÁ). 2000. *A Handbook of Slavic Clitics*. New York: Oxford University Press.

GEBAUER, Jan. [1898] 1958. *Historická mluvnice jazyka českého, Díl III, Tvarosloví, II. Časování* [online]. Praha: [ČSAV]. [cit. 23. 4. 2021] Dostupné na: <https://vokabular.ujc.cas.cz/modul y/literatura/edice/9e9f5956-ec3e-425f-9245-3f737cf39a97/plny-text/s-aparatem/folio/l>.

KOSEK, Pavel. 2011. *Enklitika v češtině barokní doby*. Brno: Host.

KOSEK, Pavel. 2017b. Vývoj českých klitik. In: Petr KARLÍK, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. [cit. 25. 2. 2021]. Dostupné na: <https://www.czechency.org/slovník/VÝVOJ%20ČESKÝCH%20KLITIK>.

MIGDALSKI , Krzysztof. 2016. *Second position effects in the syntax of Germanic and Slavic languages*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.

NOVÁKOVÁ, Barbora. 2018. *Řazení klitiky -s v současné češtině* [online]. Brno. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce Petr KARLÍK. [cit. 5.5.2021]. Dostupné na: <https://is.muni.cz/th/ie2lq/>.

UHLÍŘOVÁ, Ludmila, Petr KOSTA a Ludmila VESELOVSKÁ. 2017. Klitikon. In: Petr KARLÍK, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ (eds.), *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. [cit. 25. 7. 2020]. Dostupné na: <https://www.czechency.org/slovník/ KLITIKON>.